

L'EPIDÈMIA DE GRIP DE 1918 A SÓLLER

Jaume Deyà Miró

RESUM: Aquesta comunicació pretén ésser una simple exposició del succés que tingué lloc a la Ciutat de Sóller, estam parlant de l'epidèmia del grip de 1918, que no simplement afectà a dita localitat, sinó que afectà a la majoria del globus. A la tradició oral dels nostres avis encara es parla de la gran pesta, la qual fou terrible segons els relats.

Pretenc fer un petit anàlisi del succés per tal de veure fins a quin grau afectar a la localitat, veure quin fou el procés que tingué dita epidèmia, quines actuacions es dugueren a terme i com afectà a la població.

I. Introducció.

La intenció d'aquest treball és simplement fer un petit anàlisi de l'episodi de l'epidèmia de grip de 1918 a Sóller, per tal de veure com afectar aquest succés concretament a dita localitat.

II: L'epidèmia del grip de 1918.

Ens trobem a l'any 1918 amb una Europa esgotada, a causa dels anys de la Gran Guerra.

Les epidèmies de grip ja es poden documentar des de l'edat mitjana. Al segle XVI amb el descobriment d'Amèrica i la difusió d'aquesta ens permet dir que ja és pràcticament de caire mundial. A Àsia ja i era present, sabem que les epidèmies de grip més importants tingueren un origen asiàtic. El nom de grip data de 1772, traducció feta pel francès Sauvage del terme alemany "*Gruppen*" que significa tremolar de fred, altres noms que es coneixien de la malaltia eren "*locuela, influenza, coqueta, fiebre catarral,...*".

L'any 1610 a París es produeix una epidèmia important. Posteriorment a Anglaterra es produeixen una sèrie d'epidèmies de grip 1658, 1669 i 1676 que afectaren també a França, Itàlia i Espanya. La de 1665 fou sobretot molt devastadora a Londres. L'any 1729 s'inicia una epidèmia a l'Europa Central que, posteriorment, afectà a tot Europa Occidental, el país més afectat fou França, on moriren molts d'ancians per problemes pulmonars.

Les epidèmies i totes les seves conseqüències poden ésser molt extenses durant el llarg del segle XVIII, Hirsch i Thomson han calculat l'existència de 229 epidèmies entre 1773 i 1875.

Al segle XIX es segueixen produint epidèmies de grip, el 1830 es produir una epidèmia a Berlín devastadora.

Als anys 1833 i 1836-7 es produïren una sèrie d'epidèmies de grip que afectaren a la població de l'Europa Occidental que es caracteritzava per complicacions pulmonars i perllongades convalescències.

Des de finals del segle passat fins als nostres dies s'han produït tres pandèmies importants: la de 1889-90, causada per una *cepa asiàtica A-2*, la de

1 DIDAC, F, *L'epidèmia de grip de l'any 1918 a les Illes Balears*, Palma de Mallorca, Ed. El tall, 1991.

1918-19 causada per la *cepa swine* i la de 1957, originada també per una *cepa asiàtica A-2*.

La de 1889 fou la més extensa, tan sols superada per la de 1918, sembla que el seu origen fou nord-americà i s'expandí cap Europa, i d'Europa s'anà expandint per la resta de continents.

L'epidèmia del grip de 1918-19. Les tres onades epidèmiques²:

Al llarg de 1918 i principis es succeïren tres onades d'invasió epidèmica gripal que afectaren a tot el planeta, excepte a les zones climàtiques amb un clima marcadament fred.

- La primera onada: Març - Juliol 1918.

Arribà el virus Europa a finals de Març. Aquest grip començà a rebre el nom de Grip Espanyol i també febre dels Tres Dies. El Rei Alfons XIII caigué malalt el dia 28 de març, altres membres de l'estat també caigueren, com Sr. Alba o el Sr. Dato. Havia indrets que segons les notícies el 50% de la població no anava a treballar. La seva difusió fou ràpida, i en poques setmanes la major part de les poblacions peninsulars resultaren afectades.

A les illes, a mitjans de Maig i amb l'arribada de vaixells de València, Barcelona i de l'estranger amb passatgers contagiats, fer que la malaltia s'extengués ràpidament per totes les poblacions.

El grip en aquesta primera onada es convertí amb la malaltia de moda del moment. La població s'ho prengué amb gràcia i la va batejar amb noms curiosos com "*soldado de Nápoles*", "*trancazo*", "*orion*"... Poc a poc anar desapareixent hi ha partir del més de juny i ja dins juliol el grip desaparegué de l'escena.

- La segona onada: Setembre – Desembre 1918.

En el mes d'Agost tenim notícies de que un nou i més greu problema sanitari sorgeix en els països de l'entorn. Una nova malaltia fa presència a França i Portugal. El Ministeri de la Governació de l'Estat Espanyol ordenà posar controls sanitaris pels viatgers que entraven a Espanya. A principi de Setembre trobam ja 13 estacions sanitàries frontereres on havia metges que revisaven a tots els viatgers.

Els esforços foren inútils. A finals de Setembre la major part de la península es trobava baix els efectes de la nova i mortífera epidèmia, hagué defuncions massives. Les causes de la ràpida propagació foren per les característiques pròpies del virus, pel mal funcionament del cordó sanitari i per la ràpida propagació a través dels mitjans de comunicació i transport. En el cas de Mallorca es pot veure bastant clar, la propagació anava en relació a la xarxa ferroviària.

Aquesta nova onada gripal venia a causa d'una mutació d'aquesta, causant que els anticossos de la onada anterior no tinguessin efecte, les característiques clíniques que presentava aquesta nova forma gripal eren unes complicacions bronco-pulmonars. Al principi els malalts presentaven una elevada febre d'uns 39graus, cap el quart dia es produïa un increment de la temperatura sobre els 40graus, les alenades es tornaven més freqüents i

2 DIDAC [1].

apareixien els problemes bronco-pulmonars, increment de la tos amb expectoracions de sang. Una vegada arribada aquesta fase, el ritme cardíac s'accelerava, la respiració era arrítmica i després la temperatura pujava als 41-42 graus, havia pèrdues de coneixement, la respiració i el pols eren irregulars fins que per asfíxia o colapse la persona moria.

L'altra vessant era la forma hipertòxica o septicèmica. El malalt ja d'un principi tenia la temperatura molt elevada 40-41graus, accelerament del ritme cardíac, respiració molt freqüent i anhelosa, hemorràgies subcutànies, disminució de l'orina amb una coloració fosca, set intensa amb diarrea fètida. Tot això indicava un estat greu d'intoxicació amb importants lesions als òrgans, com els ronyons, fetge i cor. Al final provocava una insuficiència cardíaca i la persona moria.

Molts malalts després de dos o tres dies presentaven pneumònies, problemes renals, cardíacs i/o cerebrals i molts moriren.

La morbiditat era molt major, la contagiositat era tan gran i el gran nombre d'afectats que donava la impressió de viure una fase epidèmica realment important.

Els grups de població més afectats pel virus foren les dones embarassades, les que havien donat feia poc temps a llum i el grup d'edat entre el 20-40 anys, en teoria el més resistent.

Però per lo contrari, els grups de major edat i les persones que havien patit infeccions greus com sífilis, tifus,... foren els menys afectats. L'explicació que s'intenta donar és que aquests dos grups el seu sistema immunològic estava preparat o el seu cos havia produït un anticòssos que li serviren per repel·lir aquest virus, els grups de major edat possiblement al llarg de la seva vida havien patit algun virus gripal paregut i havien produït anticòssos i el grup de persones que havien patit infeccions greus també presentaren una protecció natural. En definitiva els grups que sortiren més afectats foren els que en altres epidèmies eren els que eren mínimament afectats.

El procés de difusió fou lent, primer a les fronteres amb França i Portugal i les zones costaneres que disposaven d'un port i posteriorment s'expandí cap a l'interior.

Al mes de Setembre es pot parlar a Espanya d'entre 10.000-15.000 morts més del que era habitual en condicions de normalitat sanitària.

A Mallorca les primeres defuncions foren al llarg de la segona setmana de Setembre a Andratx. A Menorca les primeres defuncions es donaren a Maó propagant-se a n'és Castell i St. Lluís.

Al més d'Octubre és el moment culminant de l'epidèmia, hagué un gran nombre de defuncions i un accelerat contagi, es creà un autèntic fenomen de pànic. Hagué més de 160.000 morts en tot Espanya. A les illes les defuncions foren aprox. 1681 que suposar l'increment d'un 300% sobre la mitjana de mortalitat. Es començaren a convocar les Juntres de Sanitat local. Mobilitzaren una gran nombre de metges fins i tot la manca d'aquest fer que es recorres a estudiants de medicina.

Els municipis de Mallorca amb major incidència de defuncions foren els situats entorn a la badia de Palma, Sóller i sa Pobla. A Menorca es situava

sobretot a la part oriental, Maó, és Castell i St. Lluís i s'estengué cap a Ciutadella.

Eivissa i Formentera es salvaren del contagi fins a la darrera setmana d'Octubre.

El més de Novembre suposar a nivell de l'estat Espanyol una disminució del nombre de defuncions. La xifra total de defuncions arribà a les 96205, quasi 70000 menys que el mes anterior, però encara era rellevant. A les illes el nombre fou de 1688, idèntica que el mes anterior. Però anar minvant gradualment com anava passant el mes. A finals de Novembre l'epidèmia a Mallorca estava en retrocés. A Menorca a Maó el grip estava apunt de desaparèixer en canvi a Ciutadella s'havia intensificat. I Eivissa i Formentera, no es salvaren, al final foren afectades en la seva totalitat.

I finalment al més de Desembre, a nivell estatal les xifres havien disminuït ha 50000 defuncions, el grip estava en ràpida regressió. A les illes els morts es reduïren a 590, a final de Desembre l'onada de grip s'havia acabat. L'illa amb menor defuncions fou Formentera, tan sols amb un mort.

- Tercera Onada: Gener – Març 1919.

Des del gener fins a finals de març les zones ja castigades per l'epidèmia reben una tercera onada pandèmica a nivell mundial. Els seus afectes no foren comparables ni en intensitat ni en mortaldat a l'anterior, però produir un aterrament prou important.

Al gener a Mallorca foren pocs el municipis on es repetiren morts per grip, 7 a Palma i a una seria de pobles simplement una. Formentera no fou afectada en canvi Eivissa la situació recordava a la que tingueren el mes de Novembre, a tots els municipis es produïren defuncions a St. Josep 17, St. Joan 13 i Sta. Eulària 12. a Menorca es centra en Maó, Alaior(8) i St. Lluís (9).

A finals de la segona setmana de Febrer de 1919 tornaren a incrementar els casos de grip a les illes, a Palma on moriren 22 persones. A alguns municipis també arribà però tan sols hagué víctimes a Alaró (8). A Menorca a la zona afectada solament aparegueren alguns casos aïllats. I Eivissa la conjuntura era clarament de recessió epidèmica.

Al mes de març encara aparegueren alguns casos i algunes defuncions a les illes, a Maó principalment hagué un rebrot causant una seria de morts.

III: L'epidèmia de grip de 1918 a Sóller

Sóller, localitat localitzada dins una gran vall a la zona centre-oest de la Serra de Tramuntana de Mallorca. A inicis del segle XX estava formada per tres nuclis de població, el més important el centre de la vila de Sóller, el port de Sóller i el petit llogaret de Biniaraix, després trobam petits nuclis de cases a diferents zones del municipi com l'Horta, Ses Argiles, Can Tamany,... i gran nombre d'olivars (petits habitatges de pedra situats a la zona muntanyosa) i finques (possessions).

Ciudad enriquida per l'exportació de fruits (sobretot taronges) al continent, concretament a França, i per la seva indústria tèxtil, fins a onze fàbriques estaren en funcionament simultàniament. A més amb una gran producció d'oli d'oliva.

Ciutat ben comunicada amb la península gràcies al seu port i el gran tràfic marítim d'aquest i per la construcció del tren que comunicava la localitat amb la ciutat de Palma.

La classe predominant era una burgesia comercial enriquida per l'explo-tació de fruits i una de industrial enriquida per la producció tèxtil, a més d'una classe senyorial.

Cal destacar també la importància cultural de la localitat, sempre fou una ciutat amb moltes inquietuds, es pot veure a partir del setmanari el "Sóller", de l'arquitectura influenciada pel modernisme francès, amb l'escultura, que es pot comprovar en el cementiri de Sóller on artistes de l'època i tenen algu-na obra, com per exemple l'escultor Llimona,..., fa veure com Sóller no esta-va tancat a les corrents intel·lectuals i culturals de l'època. A més fou una de les primeres localitats on s'hi crear el "Fomento de Turismo".

En aquesta època la localitat contava amb una població entorn als 8.800 habitants.

Com a la resta de l'illa, l'epidèmia del grip de 1918-19 també afectar a la població de Sóller, les tres onades gripals sembla ésser que arribaren a la localitat, la del Març – Juliol simplement s'hi produïren alguns casos però sense cap defunció en canvi a la onada de Setembre – Desembre, hagué un gran contagi (es calcula que unes 1633 aproximadament es contagiaren segons les estadístiques de l'època) i a més hagué un gran nombre de defuncions a causa del grip o a conseqüència d'aquest (quasi la meitat de defuncions foren a causa d'una pneumònia, és a dir, a causa d'un grip mal curat). I la darrera onada Gener – Març 1919, tan sols hagué algun cas de contagi.

A partir del llibre d'actes de l'ajuntament podem veure quan és va començar a detectar l'epidèmia a la localitat, com evolucionar i quines foren les mesures realitzades per combatre a dita epidèmia

La primera referència que apareix al llibre d'actes sobre l'epidèmia del grip és del 7 de Juny de 1918³. El Doctor Darder informa sobre la seva preocupa-ció per un brot epidèmic a Sóller, per lo que proposa una sèrie de mesures per-què aquesta no es propagui, els particulars hauran de netejar tan l'interior com exterior dels habitatges, s'haurà de netejar el indrets on hi ha gran aglomera-ció de gent. Demostra una gran preocupació pel torrent, considerant que és un focus importants d'infecció, per lo tant proposar prohibir llençar residus al torrent i cobrir el clavegueram fins que arriba al torrent. Demostra gran preo-cupació per la putrefacció de l'aigua durant el mesos d'estiu.

La junta proposar posar reixes a les sèquies de la peixateria i del mata-dero per evitar el llançament de residus al torrent, també es proposa la nete-ja i obra del torrent per evitar l'estancament de l'aigua i fer que flueixi. És pre-veu convocar la Junta Local d'Instrucció Pública i també la de Sanitat per adoptar mesures per evitar el contagi dels escolars. De la comissió que es creï es preveu inspeccionar escusats de certes cases properes al torrent, per evitar el llançament de residus.

3 AMS, Secció 1: Llibre d'Actes dels plens municipals. Anys 1918 i 1919.

Al final es conclou en que:

Fer arribar a la població les ordenances municipals relatives a la neteja.

Convocar la Junta de Sanitat i Instrucció Pública.

Que la Comissió de policia i obres duuguin a terme la neteja del torrent.

I finalment arreglar les reixes perquè no llencin residus al torrent.

A la pròxima reunió el 11 de Juny, la Junta de Sanitat local informà de que havien aparegut alguns casos de grip però encara no havia arribat al nivell epidèmic, proposen que per preveure la infecció s'ha de tenir una bona conducció d'aigua potable i bon clavegueram⁴.

A la reunió de l'ajuntament és va acordar que els venedors de la plaça i el mercat no podien posar els aliments directament al terra i que s'havia de netejar la peixateria, el mercat i la plaça. I finalment és proposar la construcció d'un nou mercat.

Es va concloure que:

Netejar la peixateria, el matadero i el mercat.

Recordar a l'arquitecte Reynes el projecte del nou mercat.

El 20 de Juny s'informà de que han de posar reixes al clavegueram del Carrer de la rectoria i del Convent dels Franciscans⁵.

El 27 hi ha una instància de que les aigües del Carrer de la Mar al des-aigua del torrent major no és troben canalitzades i queden estancades, lo que fa que sigui un focus important d'infecció i contaminació del pous dels voltants. El propietari de la finca de Son Puça proposa canalitzar aquesta aigua per ell utilitzar-la per regar a la seva finca.

El 25 de Juliol s'informa de que l'epidèmia ja està afectant a diversos pobles de l'illa i un d'ells és Valldemossa havent causat ja algunes defuncions. És creu que el grip és causat per una gastro-interitis agreujada per la mala alimentació, per això s'incrementarà la vigilància de la plaça per controlar el venedors i s'ordena als pares que vigilin als seus fills per impedir que mengin fruita verda per evitar aquesta malaltia⁶.

El 1 d'Agost podem veure que les obres realitzades per a canalitzar les a la finca de Son Puça no foren necessàries i encara es vertien residus al torrent, per això s'ordenà que es realitzin les obres necessàries. Pel que es pot veure els venedors no segueixen les ordenances i seguien venent els productes al terra.

El 15 d'Agost hi ha queixes perquè les obres del torrent encara no s'havien iniciat.

El 27 d'Agost, s'acorda que els sobrants de les fonts públiques fossin conduïts cap al clavegueram per la seva neteja. Es va trobar necessari realitzar un plànol general de la població on estàs senyalitzat el clavegueram.

El 19 de Setembre, trobam una queixa perquè les venedores segueixen venent els productes al terra.

---

4 Ibid

5 Ibid

6 Ibid

El 15 d'Octubre, es confirma que l'epidèmia de grip ja és important a Sóller. Moltes famílies tenen problemes perquè tenen quasi a tots els membres malalts, per això la corporació va acordar.

Recaptar recursos per a socórrer a les famílies malaltes necessitades de lo més indispensable.

Adquirir la quantitat de desinfectants necessaris pel servei públic i per a subministrar a les famílies pobres per preveure el contagi.

Sol·licitar a la Diputació Provincial perquè concedeixi a l'hospici un donatiu de 500 pts ja que té manca de recursos.

El 22 d'Octubre a causa dels elevats costos que està causant l'epidèmia la Corporació acordà realitzar una transferència de crèdits dins de l'actual pressupost.

El Doctor Miquel Bauzà va oferir els seus serveis de metge a l'ajuntament, el batle li proposà s'hi podia visitar el port de Sóller, ja que per manca de recursos i temps el metges de Sóller encara no hi havien pogut anar.

El 31 d'Octubre, el Doctor Darder informà de que estava demostrat que el causant de l'epidèmia, era un microbi que es trobava a l'aire, per això, proposà la purificació de l'atmosfera mitjançant fogates a les boques dels carrers tirant sofre al foc i al mateix temps regar els carrers amb una solució desinfectant. L'ajuntament proporcionarà part del combustible per a les fogates i sofre i per desinfectar els carrers s'utilitzaria una dissolució de sulfat de coure. Els regidors es repartiren els barris per controlar la bona organització dels focs.

Els Doctors Damià Deyà i Josep Rovira oferiren els seus serveis a l'ajuntament. Per remeiar l'escassetat d'aliments es va enviar un telegrama a diferents fàbriques de llet condensada ja que aquest aliment faltava a Sóller.

El 7 de Novembre s'acordà enviar un telegrama als representants de les corts per rebre per part del Govern una ajuda destinada a les atencions sanitàries.

El 19 de Novembre es va rebre contestació de la petició del donatiu de crèdits per les atencions sanitàries, es donar a Sóller la quantitat de 1.000 pts.

El 29 de Novembre l'Alcaldia fa una moció relativa a l'epidèmia. Parla de que l'epidèmia ja ha disminuït considerablement i remarca que Sóller segons les estadístiques publicades ha estat d'un dels pobles més castigats i amb més defuncions. L'ajuntament reconeix la manca de organització i planificació per controlar una situació com aquesta ja que no es trobaven preparats perquè no s'havien trobat abans amb una situació com aquesta. Reconeix que a causa de la carència d'un pla sanitari s'hagué d'improvisar. Hagué una mala organització dels serveis, molts malalts no reberen atenció mèdica i d'altres reberen més d'un metge, altres no pogueren ésser traslladats a indrets més higiènics, etc.

Per lo tant varen acordar que:

Al declarar-se oficialment per la Junta de Sanitat la invasió d'una epidèmia, quedarà dividida la població en districtes on estaran encarregats cada un d'ells per un Tinent Batle o un Regidor i que els metges es repartissin en els diferents districtes. Que els malalts que sigui convenient d'aïllar o que no tinguin familiars per a encarregar-se'n siguin traslladats a uns locals en

condicions per a hospitalitzar-los. Impedir que a Sóller habitin persones que no disposin les condicions més elementals d'higiene.

Finalment gratificaren a totes les persones que havien fet donacions, a la Comunitat de Sant Vicenç de Paül, a la brigada de la Creu Roja i als obrers municipals.

Es va aprovar per una unanimitat la part relativa al establiment d'un pla sanitari i que la Comissió de Beneficència amb unió del Sr. President perquè atorguin les gratificacions que necessàries.

El 5 de Desembre el Sr. Bauzà en relació al Pla sanitari va remarcar que com havia passat amb la passada epidèmia s'havia de controlar la pujada de preu i l'acaparament d'aliments i proposar crear unes normes per a la incautació d'aliments de primera necessitat pel sustento dels malalts⁷.

El 19 de Desembre presentaren el resultat i inversió de les quantitats recaudades de la subscripció oberta per la Junta de Beneficència per a socórrer els malalts pobres, que és la següent:

<i>Cargo</i>	<i>Pesetas</i>
<i>Importe total de las cantidades recaudadas de</i>	
<i>entidades y personas particulares . . . . .</i>	<i>6.603,80</i>
<i>Donativo recibido del Estado . . . . .</i>	<i>1.200,00</i>
	<i>Total . . . . 7.803'80</i>
<i>Data</i>	
<i>A la brigada sanitaria de la Cruz Roja por asistencia a los enfermos</i>	<i>.2.000,00</i>
<i>Al jefe de dicha brigada por sus servicios ordinarios y extraordinarios</i>	<i>.300,00</i>
<i>Por leche condensada y fresca suministrada a los enfermos . . . . .</i>	<i>.584,00</i>
<i>Por colchones y mantas cedidos a los enfermos . . . . .</i>	<i>.463,00</i>
<i>Por adquisición de material desinfectante . . . . .</i>	<i>.442,97</i>
<i>Por leña adquirida para encender fogatas . . . . .</i>	<i>.427,03</i>
<i>Por medicamentos suministrados . . . . .</i>	<i>.485,92</i>
<i>Por panes . . . . .</i>	<i>.255,00</i>
<i>Por bonos carne . . . . .</i>	<i>.796,20</i>
<i>Por jornales ordinarios denengados por los obreros empleados en los</i>	
<i>servicios de enterramientos conducción de cadáveres, desinfección</i>	
<i>de viviendas y otras prácticas sanitarias . . . . .</i>	<i>.487,29</i>
<i>Por gratificaciones concedidas a los obreros empleados en los</i>	
<i>anteriores trabajos, para premiar los servicios extraordinarios</i>	
<i>prestados . . . . .</i>	<i>.535,00</i>
<i>Por un donativo a la comunidad de la hermanas de San Vicente</i>	
<i>de Paul (monjas de caridad de Sóller) por los servicios extraordinarios</i>	
<i>prestados . . . . .</i>	<i>.300,00</i>
<i>Por un donativo a la comunidad de la hermanas de San Vicente de</i>	
<i>Paul (monjas de caridad el puerto) por los servicios extraordinarios</i>	
<i>prestados . . . . .</i>	<i>.100,00</i>
<i>Por telegramas y otros gastos diversos . . . . .</i>	<i>.69,65</i>
	<i>Suma 7.248'06</i>

⁷ Ibid

*Resumen**Importa al cargo* .....7.803,80*Ídem la data* .....7.248,06.....*Superabit 555,74**La Comisión de Beneficencia y señores que coadyuvaron a la recaudación acordaron distribuir esta superávit en la forma siguiente.**A la Sociedad benéfica Roperio de San Vicente de Paul* .....70,00*A la conferencia de señores de San Vicente de Paul* .....70,00*A la ídem de hombres de Solem de ial* .....70,00*A la sociedad "Lata de leche de Sóller"* .....70,00*Al hospital de Sóller* .....275,74.....*Suma igual..... 555,74**La Comissió acordà:*

1. Constatar en acte l'extracte de comptes i dar-li publicitat arxivant els justificants, i estarà a disposició del que la vulgui consultar.

2. Donar la gratificació i que consti en acte al Capellà Antoni Oliver Delgado i Josep Ensenyat Mayol que s'associaren a la Comissió de Beneficència.

3. I finalment donar la gratitud a tots els donants.

El 16 de Gener de 1919 es va acordar a atorgar la creu de Beneficència el cap de la Brigada Sanitària, Josep Maria Almagro Simó, a causa del gran nombre de sol·licituds rebudes per gran quantitat de gent representants de totes les classes socials, per la seva labor durant l'epidèmia.

El 16 de Gener de 1919 el Sr. Sampol va recomanar al Sr. President que fes les gestions necessàries perquè les farmàcies tinguessin els suficients medicaments per fer front a la grip, ja que s'han tornat a presentar alguns casos.

El 11 de Febrer de 1919, es va informar de la proposta de la creació a l'illa d'un laboratori biològic per fer anàlisis per preveure una nova epidèmia. És proposava que pel manteniment de dit laboratori els Ajuntaments caps de partit i les poblacions majors de 5.000 habitants havien de pagar 250 pts anuals.

Com podem comprovar es començar a tractar el tema de la grip a l'ajuntament a principis de Juny. Apareixen els primers casos de contagi. Informats per l'onada epidèmica que està afectant l'illa comencen a posar una sèrie de mesures, una és convocar la Junta local de Sanitat perquè avalui la situació. La resta de mesures sobretot estan destinades amb la higiene, la neteja dels torrents i amb els aliements.

A finals de juliol arribà la notícia de que l'epidèmia ja ha arribat a Valldemossa hi ha causat alguna defunció. Es diu que es tracta d'una malaltia denominada gastroenteritis i com a mesura es retiren de les venedores de la plaça les fruites que no siguin ben madures, i que els pares vigilin els seus fills de que no mengin fruita verda.

Totes aquestes mesures es duren a terme fins a finals de setembre. És interessant la manca d'interès per part de la població i de la mateixa administració per tal d'evitar l'epidèmia. Les venedores no respecten la prohibició de la venda d'aliments directament al terra, encara que s'hagin tapat les boquilles del clavegueram es segueixen tirant residus al torrent i les obres pes sanejament i reforma del torrent van molt lentes o no es realitzaren.

La segona setmana de setembre ja es fa patent l'arribada de l'epidèmia a la localitat, l'ajuntament es veu obligat a demanar a la diputació provincial, recursos per tal de combatre l'epidèmia, ja que tenen una gran manca d'aquests, l'ajuntament es veu obligat a fer una transferència de crèdits. La manca de recursos humans fa que certs metges o fins i tot estudiants ofereixin gratuïtament els seus serveis. El fet remarcable és que les zones externes al nucli de Sóller no es controla ni es coneix la situació, com es pot comprovar en el cas del Port de Sóller.

A principis de Novembre és diu que el microbi que causa la malaltia resideix a l'atmosfera, i es feren mesures per netejar l'atmosfera. Es proposa fer fogates a les boques dels carrers tirant a les mateixes sofre i regant és carrers amb una dissolució desinfectant de sulfata de coure.

A la primera setmana de novembre es decideix enviar un telegrama als representants de corts per demanar més recursos, ja que hi ha una manca d'aliments de primera necessitat.

La darrera defunció a causa del grip fou el 17 de novembre.

El 28 de novembre l'alcaldia fa una moció relativa a l'epidèmia. En conclusió és fa una autocrítica per la manca d'un pla sanitari i una mala organització alhora de la gestió i actuació. Així que és planteja un pla d'actuació en cas d'una nova invasió epidèmica.

A partir de les estadístiques podem veure quina fou l'evolució de l'epidèmia en els mesos d'octubre i novembre a partir del nombre de defuncions (Graf. I i II):

Podem comprovar com fou a la segona quinzena del mes d'octubre quan hagué les primeres defuncions a causa del grip. La primera fou dia 13 d'octubre, a partir d'aquesta data és pot comprovar l'increment progressiu de l'epidèmia a la població. El nombre de defuncions incrementà paulatinament i les morts diàries ja eren corrents. Entre el 17 d'octubre i 3 de novembre fou el període d'apogeu de l'epidèmia destacant dia 22 i 30 d'octubre amb 7 morts i dia 3 de novembre amb 5 defuncions. A partir de dia 4 fins dia 9 de novembre l'epidèmia s'estabilitza i decau amb les darreres defuncions, ja no diàries, fins a la darrera corresponent a dia 17 de novembre.

Pel que sembla les mesures dutes a terme, a partir de dia 30 d'octubre, pel doctor Darder pel sanejament de l'atmosfera feren afecta, ja que coincideix amb la disminució posterior de les defuncions. (Possiblement pura casualitat).

Defuncions per mesos.

Morts	
Octubre	63
Novembre	20
TOTAL	83

El total de defuncions fou de 84 (a les estadístiques solament en compto 83, ja que una defunció corresponent al mes de Setembre no l'incloc dintre del període epidèmic de Sóller, per ésser un cas aïllat) .

Abans de tot hem d'aclarir dues coses, segons Ferran Dídac al seu llibre "*l'epidèmia de grip de l'any 1918 a les Illes Balears*" a Sóller hagué un total de 1663 persones contagiades de grip i d'aquestes 49 defuncions, Dídac va extreure dita informació a partir d'unes estadístiques realitzades a l'època.

A partir de la lectura detallada del llibre de defuncions de 1918-1919 de Sóller podem corroborar que hagué 49 defuncions a causa directe d'un grip "pneumònic", però entre mitjans d'octubre i novembre de 1918, va haver-hi un increment notable de defuncions, anormal en relació als altres mesos i anys.

A partir d'aquí vaig poder comprovar l'alt increment de morts a causa de pneumònia que concordaven amb el període de durada de l'epidèmia. En total hagué 84 morts, d'aquestes 49 foren a causa d'un grip "pneumònic" i 35 de pneumònia.

Per lo tant a causa de grip hagué 49 morts però com a conseqüència en podem sumar 35 de pneumònia. La mort a causa de pneumònia possiblement fou pel fet, com diríem popularment, "un grip mal curat". La baixada de defenses, la tipologia del grip (pneumònic) i una mala nutrició a causa de la manca d'aliments, feren que molts de malalts després d'haver superat el grip, recaiguessin amb una pneumònia causant-li la mort per debilitat.

Defuncions per malaltia.

	Neumonia	Grip
Octubre	29	34
Novembre	7	14
TOTAL	36	48

Defuncions per sexes.

	Homes	Dones
Octubre	28	35
Novembre	11	9
TOTAL	39	44

Defuncions segons l'estat civil.

	Octubre	Novembre
Casats	36	15
Solters	27	5
TOTAL	63	20

Pel que fa al nombre de defuncions respecte homes i dones, podem comprovar que no hi ha gaire diferència, els homes amb un total de 39 morts i les dones un 44.

En canvi si veiem una diferència amb el nombre de morts respecte el seu estat civil, hi ha un major nombre de difunts casats (51) que solters (32). No hi ha una explicació clara, podria ésser pel fet que els solters estaven dins un grup d'edat juvenil, és a dir, que estaven a un període de bona salut corporal.

El fet de no tenir fills o estar dins un grup familiar podria fer per una part disminuir el risc de contagi a través dels fills o també pel fet d'ésser solter tenia més facilitats de tenir recursos alimentaris ja que no els havia de reparar. Tot això són especulacions.

A partir de l'estadística realitzada a través dels grups d'edat podem veure a quin grup causa major nombre de defuncions l'epidèmia (Graf.3):

El grip afectar a tots els grups d'edat, però podem remarcar clarament que el més afectat (amb major nombre de defuncions) fou el compres entre 25-29 anys, 23 morts. No hi ha una explicació clara per aquest succés. A les dones podria ésser a causa de l'embaràs, però el cas dels homes és més difícil de desbrinar.

L'altra grup més afectat fou el de 30-34 i 35-39 amb nou morts respectivament. I el grup de menors d'un any fou el menys afectat amb tan sols una defunció.

Però com anteriorment ja havia explicat, el grup d'edat que en altres epidèmies havia estat el menys afectat, en aquesta és el que més defuncions presenta. Això vendria explicat per la tipologia del grip.

El problema és que a partir de les estadístiques realitzades de l'època no podem saber l'edat i el sexe dels malalts, que ens seria molt beneficiós per poder interpretar dites dades. La resta de grups d'edat hi hagué difunts, però en menor mesura.

També l'estadística realitzada a partir del nombre de difunts respecte al seu ofici, ens ha donat uns resultats peculiars. (veure graf.4)

El grup que té el major nombre de difunts i molt marcat respecte a la resta és el que anomeno "sense feina" els quals són en total 50, dels quals 40 són dones i 10 homes. És molt curiós la diferència respecte homes i dones, els homes majoritàriament correspon a nins o persones majors que per la seva edat ja treballen. Les dones possiblement el fet d'estar dins aquest grup és pel tema social de l'època, ja que moltes segurament treballaven al camp o a casa però no se'ls reconegut com a treball en si. El fet de que aquest grup de sense feina sigui majoritari, és a causa de que aquí s'inclouen la majoria de dones, ja que la majoria d'oficis eren duts a terme pels homes. com es pot comprovar el fet de dur a terme un ofici o un altre no influïa gaire amb patir o morir a causa del grip, ja que la majoria d'oficis estan afectats. D'aquí podem extreure que també tots els grups socials també estaran afectats, però el nombre de defuncions dels grups de l'alta societat fou menor, podem veure que solament hagué un advocat els altres oficis no

podem dir que siguin d'una classe alta, podríem considerar propietari (4), comerciant (3), industrial (1) i mercader (2) com a classe mitjana, la resta seria el grup de proletariat de classe baixa, el qual seria el grup més afectat. Això s'explicaria a causa de que els grups benestant tenien major facilitat per accedir als medicaments i als serveis mèdics.

IV. Conclusions.

A partir de les dades s'ha pogut comprovar que Sóller després de Palma (amb 433 morts del setembre al desembre) i sa Pobla (103) fou un dels pobles més afectats per la primera onada de grip.

V. Fonts i bibliografia.

Fonts:

Arxiu Municipal de Sóller (AMS):

- Secció 1: Llibre d'Actes dels plens municipals. Anys 1918 i 1919.

Arxiu del Jutjat de Pau de Sóller:

- Registre civil de Sóller. Llibre de defuncions de 1918 i 1919.

Arxiu del Regne de Mallorca (ARM).

- Estadístiques.

Bibliografia

DIDAC, F, "L'epidèmia de grip de l'any 1918 a les Illes Balears". Ed. El tall. Palma de Mallorca, 1991.

PICORNELL, C., "Geografia Humana de les Illes Balears". Ed. Oikos-Tau. Col. Opera Geographica Minora. Barcelona. 1989.

ROTGER I PIZA, R." Concepto de la pasada epidemia gripal". Discurs d'ingrés a la Real Acadèmia de Medicina de Palma. Ed. Tallers tipogràfics de J. Tous. Palma de Mallorca, 1919.

TOMAS I MONTSERRAT, J. "El grip de l'any 18 a Llucmajor". Pregó de fires, 1981. Ed. Imp. Moderna. Mallorca, 1982.

Annexa I: Llistat de difunts

Dia Mx1	Nº de registre	Nom Difunt	Ecat	Estat civil	Professió	Malaltia cel·lulària	Sexe
Octubre							
13	171	Esperanza Navó Sastre	50	Soltera	Sense	Grip (neumònic)	Dona
14	173	Francisca Marroig Vidal	30	Casada	Sense	Neumonia	Dona
15	172	Francisca Marrorell Seguí	54	Casada	Sense	Grip (neumònic)	Dona
15	175	Magdalena Castanyer Borrás	37	Soltera	Sense	Neumonia	Dona
17	177	Agustí Ort Obrador	29	Casada	Sense	Grip (neumònic)	Dona
17	178	Catalina Marrorell Llompart	34	Soltera	Tel·ladora	Grip (neumònic)	Dona
17	179	Juan Honor Cabot	12	Solter	Sense	Neumonia	Home
17	180	Maria Vilela Sagancia	29	Soltera	Sense	Grip (neumònic)	Dona
18	181	Magdalena Oliver Farrer	52	Casada	Sense	Grip (neumònic)	Dona
18	184	Isabel Malis Ginenc	21	Soltera	Sense	Neumonia	Dona
18	185	Maria Pons Castanyer	31	Casada	Sense	Grip (neumònic)	Dona
18	186	Maria Sabador Mayerns	6	Soltera	Sense	Grip (neumònic)	Dona
19	187	Miquel Mercant Estades	46	Casat	Pagès	Neumonia	Home
20	189	Francisca Busquets Castanyer	23	Soltera	Tel·ladora	Grip (neumònic)	Dona
20	190	Maria Ramon Males	22	Soltera	Sense	Grip (neumònic)	Dona
20	191	Magdalena Seguí Pons	27	Soltera	Sense	Grip (neumònic)	Dona
20	193	Margalida Salvà Roca	26	Casada	Sense	Neumonia	Dona
21	194	Antònia Ensenyat Riutort	29	Soltera	Costurera	Grip (neumònic)	Dona
21	195	Jaume Busquets Estades	27	Casat	Mercant	Grip (neumònic)	Home
21	196	Emilieta ... Martí	26	casada	Sense	Grip (neumònic)	Dona
22	197	Teresa Sabater Mayerns	27	Casada	Sense	Neumonia	Dona
22	198	Juan Bujosa Serra	52	Casat	Propietari	Grip (neumònic)	Home
22	199	Cat. Maria Bauzá Castanyer	10	Soltera	Sense	Grip (neumònic)	Dona
22	200	Jose Guom Coll	46	Casat	Sabat	Grip (neumònic)	Home

22	201	Juan Matas Amengual	32	Casat	Pagès	Grip (neumònic)	Home
22	202	Juana Senvera Pizà	30	Soltera	Sense	Neumonia	Dona
22	203	Gabriel Roynés Reynés	37	Casat	Pagès	Grip (neumònic)	Home
23	205	Cristóbal Seguí Castanyer	41	Casat	Mercant	Grip (neumònic)	Home
23	206	Juan Mayol Pulg	25	Solter	Comerciant	Neumonia	Home
23	207	Pere Pons Rosselló	17	Solter	Estudiant	Neumonia	Home
23	208	Antoni Fra J Ripoll	28	Soltera	Sense	Grip (neumònic)	Dona
23	209	Antoni Ripoll Palmer	27	Solter	Majordom	Neumonia	Home
24	210	Gabriel Sangol Rogor	3	Solter	Sense	Neumonia	Home
24	211	Catalina Cortés Ensenyat	25	Soltera	Sense	Grip (neumònic)	Dona
24	212	Miquel P zà Trias	40	Casat	Pagès	Grip (neumònic)	Home
24	214	Adrià Ramírez Poria	27	Casat	Pagès	Neumonia	Home
25	215	Eduard Mas Lopez	10	Casat	Sense	Neumonia	Home
25	217	Jose Casanoves	57	Casat	Jornaler	Neumonia	Home
25	218	Bartomeu Bernat Muntia	70	Casat	Sense	Grip (neumònic)	Home
26	220	Maria Mas Florit	7	Soltera	Sense	Neumonia	Dona
26	221	Maria Coll P zà	75	Soltera	Sense	Neumonia	Dona
26	222	Maria Bernat Pastor	27	Casada	Sense	Neumonia	Dona
26	223	Miquel Llabres Serra	14	Solter	Sense	Neumonia	Home
27	224	Bartomeu Vicens Montserrat	45	Casat	Jornaler	Grip (neumònic)	Home
27	225	Magdalena Vicens Pons	29	Casada	Sense	Neumonia	Dona
27	226	Maria Coll Daya	58	Casada	Sense	Grip (neumònic)	Dona
27	227	Maria Odón Oliver	38	Soltera	Sense	Grip (neumònic)	Dona
28	228	Francisca Alcover Joy	36	Casada	Sense	Neumonia	Dona
28	230	Juan Forté Costa	34	Casat	Pagès	Neumonia	Home
28	231	Maria Puig Basquela	67	Casada	Sense	Grip (neumònic)	Dona
28	232	Juan Martorell Coll	48	Casat	Propietari	Grip (neumònic)	Home
28	233	Mari Marqués Canals	27	Soltera	Abogat	Grip (neumònic)	Home
29	234	Catalina Mayol Fort	37	Casada	Sense	Neumonia	Dona
29	235	Catalina Villalonga Graspi	10	Soltera	Sense	Grip (neumònic)	Dona

I Jornades d'Estudis Locals

30	238	Antoni Llores Moll	43	Casat	Sense	Neumonia	Home
30	239	Andreu Barnat Moranta	68	Casat	Corradar	Neumonia	Home
30	240	Paula Monell Rijo	9	Soltera	Sense	Neumonia	Dona
30	241	Maria Ramis Cokan	28	Casada	Sense	Neumonia	Dona
30	242	Francesc Coll Oliver	42	Casada	Comerciant	Grip (neumònic)	Home
30	243	Juan ... Buadas	35	Solter	Jornaler	Grip (neumònic)	Home
30	244	Catalina Barnat Bauzá	32	Casada	Sense	Grip (neumònic)	Dona
31	245	Antoni Miroig Alcover	42	Casat	Industrial	Neumonia	Home
31	247	Miquel Montané Cull	37	Casat	Propietari	Neumonia	Home
Novembre							
2	249	Maria Pastor Ensanyat	54	Soltera	Sense	Neumonia	Dona
2	250	Maria Bauzá Mayol	27	Casada	Sense	Grip (neumònic)	Dona
3	251	Raimon Agapó Rojas	29	Casat	Pagas	Grip (neumònic)	Home
3	252	Frances Oliver Jardi	6	Solter	Sense	Grip (neumònic)	Home
3	253	Maria Oliver Arbore	40	Casada	Sense	Grip (neumònic)	Dona
3	254	Francisca Sagrè Arbore	44	Casada	Sense	Grip (neumònic)	Dona
3	255	Felip Hernández Homigarrate	3	Solter	Sense	Grip (neumònic)	Home
4	256	Margarida Colom Moguera	27	Soltera	Sense	Grip (neumònic)	Dona
4	257	Juan Moranta Valente	19	Casada	Sense	Neumonia	Dona
5	258	Cristobal Mayor Brunet	38	Casat	Jornaler	Neumonia	Home
5	259	Gabriel Colom Castanyer	36	Casat	Comerciant	Grip (neumònic)	Home
6	262	Juan Colom Arbore	27	Casat	Jornaler	Neumonia	Home
7	263	Miquel Forteza Forteza	32	Casat	Pagès	Grip (neumònic)	Home
7	264	Francisc Oliver Vinens	34	Casat	Solter	Neumonia	Home
9	266	Garcia Rivas Carelas	31	Casat	Propietari	Grip (neumònic)	Home
9	267	Catalina Vorell Ferrer	70	Casada	Sense	Neumonia	Dona
11	269	Mateo Garcia Munar	34	Casat	Ferrer	Neumonia	Home
14	272	Barlomeu Gonorre Seguí	3	Solter	Sense	Grip (neumònic)	Home
15	273	Rosa Canals Pastor	27	Casada	Sense	Grip (neumònic)	Dona
17	276	Maria Alcover Alcover	58	Casada	Sense	Grip (neumònic)	Dona

